

УДК 373.5(410).046.014.24(043.3)

Ж. Ю. ЧЕРНЯКОВА, канд. пед. наук, старший викладач
Сумський державний педагогічний університет
ім. А. С. Макаренка, МОН України
вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна
jane710@rambler.ru

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД

***Анотація.** Проаналізовано європейські стратегії розвитку професійно-педагогічної підготовки вчителів та офіційні документи Великої Британії у контексті інтернаціоналізації освітнього простору; компетентнісний підхід визначено провідним у вдосконаленні педагогічної підготовки вчителів. З'ясовано та схарактеризовано освітні пріоритети вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів відповідно до європейських вимог; встановлено ключові компетентності сучасного британського вчителя та визначено їх основні складові, зокрема європейська ідентичність, європейське знання, мультикультуралізм, європейський професіоналізм, європейська громадянськість, європейська академічна мобільність учителя.*

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка вчителя, інтернаціоналізація освітнього простору, компетентнісний підхід, європейські професійні компетентності, ключові компетентності, інтернаціоналізований курикулум.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний етап інтеграції України у світовий та європейський простір освіти вимагає докорінної модернізації національної педагогічної освіти. Проблема формування педагогічних кадрів, адаптованих до сучасних умов глобалізованого суспільства, потребує удосконалення системи професійно-педагогічної підготовки вчителя до діяльності в контексті інтернаціоналізації освітнього простору.

Освітня політика нашої держави спрямована на ефективне розв'язання проблеми професійної підготовки педагогічних кадрів. У державних документах з питань освіти (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Концепція педагогічної освіти, Державна програма «Вчитель») визначено та обґрунтовано провідну мету, принципи реформування вітчизняної системи освіти; наголошено на необхідності підготовки високопрофесійних педагогічних кадрів, здатних формувати та розвивати конкурентоспроможну особистість для європейського суспільства у системі безперервної освіти.

Вагомим підґрунтям для визначення національної стратегії модернізації педагогічної освіти є вивчення, узагальнення та систематизація позитивного міжнародного освітнього досвіду розвинутих країн світу, зокрема Великої Британії. Проте проблема професійної підготовки вчителів Великобританії саме у контексті інтернаціоналізації освітнього простору потребує ретельного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Можливості інтеграції педагогічної освіти України в загальноєвропейський освітній простір, сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах дозволили встановити праці Л. Пуховської; провідні напрями сучасної реформи вищої педагогічної освіти в Англії – А. Парінова; особливості професійно-педагогічної підготовки вчителів у Великій Британії – Н. Яцишин; стандартизації професійної підготовки вчителів у Англії й Уельсі – Н. Авшенюк; специфічні особливості професійної підготовки вчителя в системі педагогічної освіти Англії і Шотландії – А. Соколової; тенденції формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу – Ю. Кіщенко.

Теоретичні та методичні засади вдосконалення професійно-педагогічної підготовки британських вчителів висвітлено в роботах зарубіжних дослідників Н. Аннана, А. Бірна, С. Болла, Г. Девіса, Б. Кампоса, А. Келлі, Е. Огга, Дж. Томлінсона, Г. Уїтті, С. Хігінсона та ін. Аналіз праць названих авторів свідчить про відповідність модернізації професійно-педагогічної підготовки британського вчителя вимогам європейської політики інтернаціоналізації.

Формулювання мети статті – проаналізувати європейські стратегії розвитку професійно-педагогічної підготовки та офіційні документи Великої Британії для визначення ключових компетентностей сучасного британського вчителя у контексті інтернаціоналізації освітнього простору країни.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку європейської освітньої політики в галузі професійно-педагогічної підготовки вчителів пов'язаний із розбудовою суспільства знань й якісно новими вимогами до професійної кваліфікації фахівця, який стає продуктивною силою посилення конкурентоспроможності держави. Ґрунтовний аналіз європейської стратегії розвитку професійно-педагогічної підготовки та офіційних документів Великої Британії з окресленої проблеми дозволяє встановити компетентнісний підхід провідним у вдосконаленні професійної підготовки британського вчителя до діяльності в контексті інтернаціоналізації освітнього простору.

Необхідність упровадження нових підходів у практику професійно-педагогічної підготовки європейського вчителя проголошено у травні 2000 року на засіданні Єврокомісії у Лісабоні й задекларовано програмою «Освіта та професійна підготовка 2010» (Strategic Framework for Education and Training) [3, с. 5]. Лісабонська стратегія визначила пріоритетні напрями розвитку освітньої політики Європейського Союзу, спрямовані на посилення глобальної конкурентоздатності ЄС засобами оновлення економічної і соціальної сфери, передусім, сфери професійно-педагогічної освіти.

У межах Лісабонської стратегії визначено конкретні завдання розвитку ЄС на наступне десятиліття: розбудова найбільш конкурентоспроможної та динамічної економіки у світі, що базується на знаннях, здатних забезпечити стійкий економічний розвиток, гарантувати робочі місця відповідно до професійних кваліфікацій, забезпечити соціальну єдність європейського суспільства [3, с. 7].

Основним документом Ради міністрів освіти країн ЄС, у якому конкретизовано завдання Лісабонської стратегії й визначено перспективи розвитку професійної освіти в Європі, є документ «Конкретна майбутня мета освіти і професійної підготовки» (Concrete Future Objectives of Education Systems) (2001). Так, підвищення

якості й ефективності системи освіти і професійної підготовки майбутніх фахівців, забезпечення кожному громадянину ЄС якісної освіти, гарантування відкритості європейської освіти світу стали провідними напрямками розвитку професійної освіти в Європі [2, с. 11].

Аналіз зазначеного документа дозволяє стверджувати, що першим кроком реалізації основних ідей Лісабонської стратегії є узгодженість дій на національному (держава), інституційному (освітній заклад) та особистісному (учень) рівнях щодо підвищення якості освіти і професійної підготовки в кожній з країн-учасниць ЄС задля отримання прибутку від інтернаціоналізації [1].

Так, у «Детальній робочій програмі виконання мети розвитку освіти та систем професійної підготовки вчителів Європи» (2002) (Detailed Work Programme on the Follow-up of the Objectives of Education and Training Systems in Europe) наголошено на необхідності формування національних освітніх пріоритетів удосконалення професійної підготовки вчителів відповідно до європейських вимог. Насамперед акцентовано на важливості забезпечення окреслених змін у системі професійно-педагогічної підготовки й післядипломного навчання, які відповідають викликам суспільства знань [6, с. 12].

Свідченням узгодженості національної політики інтернаціоналізації освіти Великої Британії європейським вимогам є ініціативи Міністерства освіти та науки Великої Британії щодо впровадження європейського виміру в систему професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів засобами інтернаціоналізації курикулуму та запровадження єдиних професійних кваліфікацій. Згідно з новими ініціативами на вчителя покладено відповідальність за формування інтернаціональних компетентностей учнів, які є необхідними для життя в сучасному глобалізованому суспільстві [4, с. 39; 5].

Наступним кроком реалізації основних положень Лісабонської стратегії в Європі стала зустріч міністрів освіти у Барселоні (2002) та підписання робочої програми «План дій щодо формування єдиного європейського індикатора провідних компетентностей» (Draft Strategy Paper on Key Competencies), що передбачає окреслення 13 напрямів і відповідних індикаторів розвитку професійних компетентностей, спрямованих на: підвищення якості та ефективності освіти і професійної підготовки (вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів і методистів, збільшення числа молоді, залученої у галузь наукових і технічних досліджень); розвиток неперервної та доступної освіти (забезпечення вільного доступу кожного громадянина ЄС до здобуття якісної освіти і професійної підготовки, підвищення рівня іншомовної компетентності громадян Європи, розвиток академічної мобільності та європейського співробітництва) [9, с. 115]. Варто зазначити, що реалізація основних положень Лісабонської стратегії здобула втілення у впровадженні європейських індикаторів у національні плани розвитку професійно-педагогічної підготовки країн ЄС, передусім Великої Британії.

Упровадження європейського виміру в інтернаціоналізований курикулум професійно-педагогічної підготовки вчителів безперечно вимагає зіставлення та визнання професійних кваліфікацій в європейському освітньому просторі. Професійна підготовка вчителів в Європі передбачає рівні можливості для всіх європейців щодо отримання кваліфікації, яка надає можливість викладання в будь-якій країні ЄС чи подальшого продовження навчання.

2004 року у спільній доповіді Ради й Комісії ЄС щодо виконання мети Лісабонської стратегії у контексті професійної підготовки фахівців зазначено, що «мотивація, уміння та компетентності вчителів, викладацького складу, адміністрації освітнього закладу є ключовими для досягнення якісних результатів в освіті» [7, с. 30]. Проблему формування європейських компетентностей вчителя висвітлено в ряді документів («Структура професійних кваліфікацій для європейського простору вищої освіти» (European Qualification Framework for the European Higher Education Area) (2005), «Спільні європейські принципи для визначення професійних компетентностей і кваліфікацій вчителя» (Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications) (2005), «Роль вчителя: залучення, розвиток та підготовка висококваліфікованих вчителів» (Teachers Matter: Attracting, Developing and Retailing Effective Teachers) (2005), «Підвищення якості професійної підготовки вчителя» (Improving the Quality of Teacher Education) (2007) та ін.), аналіз яких свідчить про актуальність і динамічність досліджуваного процесу, наявність послідовних змін, які визначають характер трансформацій в усвідомленні й конкретизації європейських професійних компетентностей вчителя.

Так, у межах затвердження «Структури професійних кваліфікацій для європейського простору вищої освіти» (European Qualification Framework for the European Higher Education Area) (2005) було представлено основні групи професійних компетентностей сучасного вчителя, а саме:

- компетентності в галузі громадянської освіти учнів (готовність до життя в полікультурному суспільстві; усвідомлення європейської ідентичності, знання специфічних особливостей культур, традицій, релігій народностей світу та здатність передати такі знання учням);
- компетентності, що сприяють розвитку навчальних умінь учнів, необхідних для навчання упродовж життя (мотивація до навчання, здатність використовувати ІКТ у навчальному процесі, комунікативні вміння);
- міждисциплінарні компетентності (насамперед здатність розробляти інтернаціоналізовані навчальні програми) [8].

Простежується посилення уваги до формування позанавчальних компетентностей вчителя: здатності укладати нові, відповідні європейським вимогам навчальні програми; брати участь у позаурочній діяльності навчального закладу; здатності співпрацювати з батьками учнів, представниками громадських та міжнародних організацій тощо [8].

Ключові компетентності сучасного вчителя окреслено в директивах Європейської комісії «Спільні європейські принципи для визначення професійних компетентностей і кваліфікацій вчителя» (Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications) (2005). Зокрема, ключовими визнано здатність працювати з сучасними інформаційними технологіями; наявність дипломатичних здібностей особистості (обізнаність із основами психології, толерантність, здатність працювати в групі), спроможність виконувати освітню місію (підготовка учнів до виконання ролі активних громадян ЄС, повага й розуміння різних культур, їх цінностей) [8].

Подальшу характеристику компетентностей сучасного європейського вчителя представлено в положенні «Роль вчителя: залучення, розвиток та підготовка висококваліфікованих вчителів» (Teachers Matter: Attracting, Developing and Retailing Effective Teachers) (2005). Насамперед, у документі окреслено новітні вимоги до

професії вчителя відповідно до організаційного, методичного та навчально-виховного аспектів його діяльності [12, с. 189].

У контексті організаційної діяльності встановлено необхідність формування здатності управління навчальним процесом, заохочення й стимулювання учнів до навчання; використання індивідуального підходу у викладанні; діагностики рівня успішності учнів та внесення коректив у процес викладання; здатності до міжнародного партнерства через участь у міжнародних освітніх проектах тощо.

Ефективність методичної діяльності сучасного вчителя передбачає здатність виконувати професійні обов'язки в мультикультурному середовищі, використовувати інноваційні освітні технології в умовах полікультурної Європи, викладати відповідно до кроскультурних трансформацій курикулуму.

Сучасні підходи до організації навчально-виховного процесу й реалізації його завдань передбачають розвиток здатності вчителя організувати та планувати діяльність у полікультурних класних аудиторіях; систематично оцінювати рівень знань учнів (тестування, анкетування); активно використовувати ІКТ у викладанні навчальних дисциплін; встановлювати партнерські стосунки з батьками учнів, громадськими організаціями, зарубіжними навчальними закладами.

Систематизація основних ідей аналізованого положення дозволяє визначити комплекс компетентностей, якими повинен володіти сучасний учитель у контексті інтернаціоналізації освітнього простору. Це, зокрема, наявність належного рівня освіти, відповідного міжнародним стандартам; здатність виконувати професійні обов'язки в полікультурному середовищі, використовувати інноваційні освітні технології в умовах полікультурної Європи; викладати відповідно до кроскультурних трансформацій курикулуму; здатність до міжнародного партнерства засобами участі в міжнародних освітніх проектах.

Порівняння визнаних в аналізованих документах професійно-педагогічних компетентностей дозволило представити загальні характеристики професії сучасного європейського вчителя, зокрема, наявність відповідного документа про освіту та професійну кваліфікацію, гарантування безперервності в освіті (самоосвіта й освіта протягом життя), академічну мобільність (бажання підвищити особистий кваліфікаційний рівень в освітніх установах Європи), сприяння регіональному й міжнародному співробітництву з освітніми закладами країни та світу, які було представлено в положенні «Спільні європейські принципи для визначення професійних компетентностей і кваліфікацій вчителя» (Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications) (2007) [10, с. 126–127].

Реалізація компетентнісного підходу до вдосконалення професійно-педагогічної підготовки сучасного вчителя передбачає включення до нових стандартів професійно-педагогічної підготовки британського вчителя європейських професійних компетентностей, основні складові яких розкрито в положенні Європейської мережі для визначення пріоритетів професійно-педагогічної підготовки вчителів (ENTEP) «Що означає поняття «європейський вчитель?» (What is a «European Teacher») (2008). Зокрема, встановлено такі їх складові:

- європейська ідентичність (усвідомлення особою свого національного походження та належності до загальноєвропейської спільноти народів);
- європейське знання (обізнаність вчителя щодо специфіки освітнього розвитку європейських країн та особливостей національної системи освіти);

– мультикультуралізм (знання власної національної культури та розуміння її повага до традицій, звичаїв народів світу, вільне володіння й викладання навчальних дисциплін іноземними мовами);

– європейський професіоналізм (здатність викладати навчальний матеріал відповідно до імплементації його основних положень згідно з європейськими вимогами);

– європейська громадянськість (усвідомлення освітніх, моральних, правових, соціальних цінностей Європи, володіння правами громадянина Європи, виконання громадянських обов'язків сучасного європейця);

– європейська академічна мобільність учителів (підвищення рівня власної кваліфікації за кордоном, інтенсивне вивчення іноземних мов, участь у міжнародних програмах академічного обміну [11].

Удосконалення професійно-педагогічної підготовки британського вчителя передбачає узгодженість із європейською політикою модернізації професійної підготовки, насамперед у контексті компетентнісного підходу. Підтвердженням такої думки є результати аналізу визначених Британським Агентством підготовки вчителів провідних компетентностей сучасного британського вчителя. Компетентності вчителя включають такі складові:

– педагогічна кваліфікація (обізнаність щодо останніх досягнень у галузі педагогіки й використання їх у професійній діяльності);

– наукова обізнаність (організація і участь у науково-практичних конференціях, круглих столах із проблем розвитку освіти, зокрема інтернаціоналізації; створення дослідницьких лабораторій на базі середніх освітніх закладів і проведення експериментів, апробації інноваційних методів навчання);

– методична грамотність (здатність до інтернаціоналізації навчальних планів, розробки інтернаціоналізованих навчальних програм);

– готовність до професійної співпраці (сприяння зміцненню співробітництва між середніми освітніми закладами, педагогічними коледжами, вищими навчальними закладами, в тому числі, зарубіжними [13, с. 47].

Висновки результатів дослідження. Удосконалення професійно-педагогічної підготовки британського вчителя в контексті інтернаціоналізації освітнього простору здійснюється згідно з компетентнісним підходом, реалізація якого передбачає розробку нових стандартів професійно-педагогічної підготовки британського вчителя на засадах європейських професійних компетентностей, що включають такі складові: європейську ідентичність, європейське знання, мультикультуралізм, європейський професіоналізм, європейську громадянськість, європейську академічну мобільність учителя.

Перспективи подальших розвідок. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні питання модернізації змісту професійно-педагогічної підготовки вчителів у контексті інтернаціоналізації освітнього простору старшої школи Великої Британії.

Література

1. Commission annual report on progress towards the Lisbon objectives [Electronic resource]. – 2006. – Mode of access: <<http://europa.eu/int/scadplus/leg/en/ch>>.
2. Concrete Future Objectives of Education Systems [Electronic resource]. – Brussels : Council of European Union, 2001. – P. 11. – Mode of access: <<http://europa.eu/int/scadplus/leg/en/ch>>.

3. Council Conclusions on a strategic framework for European cooperation in education and training («ET 2020») : 2941th Education, Youth and Culture Council Meeting. – Brussels, 2009. – P. 5–7.
4. DfEE (Department for Education and Employment) Schools: Building on Success: raising standards, promoting diversity, achieving results // Green Paper. – London : DfEE Publications, 2001. – P. 39.
5. Department for Education and Skills. Success for All. Reforming Further Education and Training [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.dfes.gov.uk>>.
6. Detailed work programme on the follow-up of the objectives of education and training systems in Europe // Report of the Council of Ministers to the European Council. – 2002. – P. 12.
7. Education and Training 2010. The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reform. – Brussels : Council of European Union, 2004. – P. 30.
8. European Commission. Common European Principles for Teacher Competencies and Qualifications [Electronic resource]. – Brussels : European Commission, 2005. – Mode of access: <http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf>.
9. Key Competences. A developing concept in general compulsory education [Electronic resource]. – Brussels : Eurydice, 2002. – P. 115. – Mode of access: <http://eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/0_integral/032EN.pdf>.
10. Key Competences for lifelong learning. European Reference Framework. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – P. 126–127.
11. Schrats M. What is a «European Teacher» [Electronic resource] / M. Schrats. – Mode of access: <<http://www.pa-feldkirch.ac.at/entep/>>.
12. Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers. – Paris : OECD, 2005. – P. 189.
13. Working Group on improving the education of teachers and trainers, progress reports [Electronic resource]. – Brussels : European Commission, 2003/2004. – P. 47. – Mode of access: <<http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/objectives-en.html>>.

Ж. Ю. ЧЕРНЯКОВА, канд. пед. наук, старший преподаватель
Сумской государственной педагогической университет
имени А. С. Макаренка, МОН Украины
ул. Роменская 87, г. Сумы, 40002, Украина
jane710@rambler.ru

**ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ
В КОНТЕКСТЕ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО
ПРОСТРАНСТВА ВЕЛИКОЙ БРИТАНИИ: КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД**

Аннотация. Проанализированы европейские стратегии развития профессионально-педагогической подготовки учителей и официальные документы Великобритании в контексте интернационализации образовательного

пространства; компетентностный подход определен основным в совершенствовании педагогической подготовки учителей. Определены и охарактеризованы образовательные приоритеты совершенствования профессионально-педагогической подготовки учителей в соответствии с европейскими требованиями; установлены ключевые компетентности современного британского учителя и определены их основные составляющие, в частности европейская идентичность, европейское знание, мультикультурализм, европейский профессионализм, европейская гражданственность, европейская академическая мобильность учителя.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка учителя, интернационализация образовательного пространства, компетентностный подход, европейские профессиональные компетентности, ключевые компетентности, интернационализированный курикулум.

ZH.YU.CHERNYAKOVA, PhD (pedagogical sciences), senior lecturer
Sumy State A.S.Makarenko Pedagogical University,
Ministry of Education and Science of Ukraine
87 Romenska Str., Sumy, 40002, Ukraine
jane710@rambler.ru

VOCATIONAL AND EDUCATIONAL TRAINING OF A TEACHER IN THE CONTEXT OF INTERNATIONALIZATION OF EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN GREAT BRITAIN: COMPETENCE APPROACH

***Abstract.** European strategies of vocational and educational training of teachers and the official documents of Great Britain in the context of educational environment internationalization have been analyzed. Competence approach has been defined as leading for the improvement of teachers' professional training. The educational priorities of professional and pedagogical training of teachers in accordance with European requirements have been determined and characterized. The key contemporary British competencies of teachers and their basic components such as European identity, European knowledge, multiculturalism, European professional, European citizenship, and European academic mobility of a teacher have been presented.*

The study focuses on the core competences of a modern teacher defined in the European Commission policies, such as information technology awareness, diplomatic qualities (basic knowledge of psychology, tolerance, team spirit), the ability to carry out the educational mission (encouraging students to perform the roles of active EU citizens, respect and understanding of diverse cultures and their values). Basic groups of professional competences which ought to be characteristic of an effective modern teacher have been singled out. On the basis of comparative analysis of professional competences in a number of official documents, principal characteristics of modern European teacher's profession, particularly having a document which certifies certain education level and professional qualification, the capability of lifelong learning (self-education and continuous learning), academic mobility, encouragement of regional and international cooperation with educational institutions of the country and the world, have been suggested.

Keywords: vocational and educational training of teachers, internationalization of educational environment, competence approach, European professional competencies, key competencies, internationalized curriculum.

Bibliography

1. Commission annual report on progress towards the Lisbon objectives [Electronic resource]. – 2006. – Mode of access: <<http://europa.eu/int/scadplus/leg/en/ch>>.
2. Concrete Future Objectives of Education Systems [Electronic resource]. – Brussels : Council of European Union, 2001. – P. 11. – Mode of access: <<http://europa.eu/int/scadplus/leg/en/ch>>.
3. Council Conclusions on a strategic framework for European cooperation in education and training («ET 2020») : 2941th Education, Youth and Culture Council Meeting. – Brussels, 2009. – P. 5–7.
4. DfEE (Department for Education and Employment) Schools: Building on Success: raising standards, promoting diversity, achieving results // Green Paper. – London : DfEE Publications, 2001. – P. 39.
5. Department for Education and Skills. Success for All. Reforming Further Education and Training [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.dfes.gov.uk>>.
6. Detailed work programme on the follow-up of the objectives of education and training systems in Europe // Report of the Council of Ministers to the European Council. – 2002. – P. 12.
7. Education and Training 2010. The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reform. – Brussels : Council of European Union, 2004. – P. 30.
8. European Commission. Common European Principles for Teacher Competencies and Qualifications [Electronic resource]. – Brussels : European Commission, 2005. – Mode of access: <http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf>.
9. Key Competences. A developing concept in general compulsory education [Electronic resource]. – Brussels : Eurydice, 2002. – P. 115. – Mode of access: <http://eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/0_integral/032EN.pdf>.
10. Key Competences for lifelong learning. European Reference Framework. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – P. 126–127.
11. Schrats M. What is a «European Teacher» [Electronic resource] / M. Schrats. – Mode of access: <<http://www.pa-feldkirch.ac.at/entep/>>.
12. Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers. – Paris : OECD, 2005. – P. 189.
13. Working Group on improving the education of teachers and trainers, progress reports [Electronic resource]. – Brussels : European Commission, 2003/2004. – P. 47. – Mode of access: <<http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/objectives-en.html>>.